

Magam az elmondható sok jó után, hálásan a kapott adatokért, az inspiráló, fölfedezészámba menő anyagért, igazában csupán két dolgot tennék szövé. A adatrögzítési, gépelési hibákat, amelyek zöme persze nem is az összeállító, hanem a begépelők lelkén szárad. (Az olyan elírás, mint amilyen a 6320. tétel annotációjában található, s amely csakugyan a bibliográfus botlása, ritka. A Somogyi Könyvtári Műhely ugyanis nem „kaposvári” folyóirat, de ezt Lakatos Éva is tudja, hiszen a szegedi Somogyi-könyvtár anyagát ő maga is sokszor használta. S ugyanilyen érthetetlen tollhiba Ignotusnak Ignotus Pállal való azonosítása a 7174. tételben.) A másik, amit – nem annyira hibaként, inkább hiányként – érdemesnek tartok itt is szövé tenni: ehhez a gazdag anyaghoz nagyon elkelne egy sokrétű keresést lehetővé tevő komplex mutató. Ha maga az összeállító vagy a későbbiekben esetleg keze alá dolgozó fiatalabb kollégái kidolgoznának egy tárgyszórendszert, ez az anyag a tételszámok segítségével könnyen csoportosítható és kereshető lenne. S a mutató nem is foglalna el nagyon sok helyet. (Ezt az utolsó kötet végén még pótolni lehetne.)

A hírek szerint hamarosan várható a harmadik kötet, s készül a negyedik is. Nagy nyereség lenne, ha még idén, 2012-ben teljessé válna e nagy mű. Az Országos Széchényi Könyvtár jó ügyet támogat, amikor anyagi erejével e munka mellé áll, s vállalja a kiadás költségeit.

LENGYEL ANDRÁS

Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára. Szerk.: KOVÁCS Zsolt, SARKADI NAGY Emese, WEISZ Attila. Kolozsvár, 2011. Erdélyi Múzeum Egyesület – Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány. 392 l.

Vannak iskolák, melyek csendesen, szinte a háttérben dolgoznak, de eredményeik olyanok, amelyeket hosszú ideig haszonnal tanulmányozhatnak az utódok. Kovács András kolozsvári művészettörténeti, művelődéstörténeti iskolája is ilyen. A 65 éves mestert köszöntő 23 írást olvasva biztosak lehetünk itéletünkben.

Milyen mester Kovács András? Emberi erényei mellett olyan, aki számos saját ötletét, megkezdett témáját folytatattatja diákjaival, szigorú olvasószer-

kesztőként, instruktorként nem elengedve azok kezét. A tanulmányok mindegyike idézi a mester egy-egy írását, igazolva állításomat. Néhány példát kiragadva említem Mihály Melinda tablóját Kolozsvár reneszánsz építészetéről, Emódi Tamás dolgozatát a nagyváradi fejedelmi palotabelsőről vagy Kovács Zsolt nyomozását a gyulafehérvári csillagda emléke kapcsán.

A mester Erdélyben él. Ott élt akkor is, amikor Erdély zártabb volt, sőt zárt. A zárt Erdélyben egyetemes művészettörténetet tanítani csak úgy lehetett, ha a folyamatos olvasás mellett állandó vágyakozásban élt az ember: eljutni egy-egy olyan műemlékhez, műtárgyhoz, amelyről oly sokat olvastunk már, és amelynek értéséhez csak a tapasztalás hiányzik. Öröm azt tudni, hogy Kovács Andrásnak végül is megadatott, hogy némelyik kedves tárgyához, helyszínéhez ellátogasson. De addig is, amíg nem lehetett, elméletileg képezte magát és diákjait, megismerve Erdélyt. Falvanként, kastélyonként, sőt annál is alaposabban, a levéltári források szintjén. Így falkutatás előtt is volt képe egy-egy műemlékről. Ezt a hármasságot – egyetemes művészettörténeti keret, elméleti alapok, forrásismeret – verte diákjai fejébe is, sikerrel.

A „források” nagyon különböző dolgot jelentenek a művészettörténészeknek: magukat az emlékeket, műtárgyakat, a térszerkezetet, a díszítő elemeket stb. De szinte mindig az írott forrásokat is. Kovács András iskolájának tagjai azok közé tartoznak, akik az írott forrást egyenrangúként kezelik a létező műtárggyal. Szemléletük valóban interdiszciplináris. Az egyes esettanulmányok tárgya mindig történeti, művelődéstörténeti összefüggésrendjében jelenik meg, sokszor komoly szaktudományos (például teológiai) kérdések megismerése és megismertetése mentén. Példaként említhetem Bálint Ágnes és Frank Ziegler írását a nagyszzebeni Rosenauer-kép átfestéséről vagy Sarkadi Nagy Emese tanulmányát a berethalmi Mária-oltár oromzati és táblaképeinek egységes, új teológiai koncepciójáról.

A tanítvány a tanártól nyerte azt a korrektséget és nyíltságot, amellyel az egyes kérdéseket nyitva meri hagyni. Ha nincsen forrás, itt a vége, és nincsen fantáziálás. Ismét Emódi Tamás tanulmányát említem, vagy Kósa Béláét a korondi középkori templomokról.

A 23 tanulmányt sokféleképpen lehet csoportosítani. A különösen sokféle forrás használata szempontjából Kovács Klára tanulmánya emelkedik ki a brassói fellegvárról, vagy említhető Flóra Ágnes fordított időrendű elemzése a kolozsvári városháza építéstörténetéről. Fontosak az olyan tárgyi csoportok is, amelyek művészettörténeti értékük mellett a társadalmi használatváltozás miatt tarthatnak számot a különös érdeklődésre; ilyenek a céhedények (Kovács Mária Márta) vagy az Úrvaicsora-abroszok (eredetileg házassági emlékek, Horváth Iringó).

Kovács András az „Erdélyi Műemlékek” sorozatban számos templom történetének, művészettörténeti értékelemzésének vázlatát adja. Tanítványai ezen templomok építésének, díszítésének, oltárainak stb. történetét mélyítik el (Weisz Attila: Ótorda; Kósa Béla: Korond; Barabás Kisanna: Székelyvécke; Kovács Zsolt: gyulafehérvári trinitárius), illetve ikonográfiai programját elemzik (Bálint Ágnes–Frank Ziegler: Nagyszeben; Kémenes Mónika: Nagyvárad, irgalmasrendiek; Sarkadi Nagy Emese: Berethalom). Hasonlóan külön csoportot alkot az egyes várak, kastélyok művészet- és művelődéstörténetének, azok egyes részleteinek a kidolgozása, időben a középkortól a 20. századig, a belső díszítéstől a kastélyparkok jelentőségének feldolgozásáig (Emödi Tamás: Nagyvárad, fejedelmi; Szász Anikó: Gyalu, Rákóczi; Bara Júlia: Nagykároly, Károlyi; Sidó Zsuzsa: Óraljboldogfalva, Kendeffy; Radu Lupescu: Vajdahunyad).

A tanulmányok tematikus csoportosításába persze további szempontok is bevonhatóak. A kötetnek hangsúlyos vonulata a középületek építéstörténeti és művészettörténeti megjelenítése; ezen túlmenően egyes szerzők városépítészeti kérdéseket is tárgyalnak (Flóra Ágnes: Kolozsvár, városháza; Bara Júlia: Nagykároly, iskola, megyeháza, a Franz Sebastian Rosenstingl tervezései; Szilágyi Orsolya: Szatmárnémeti városközpontja; Karácsony István: Marosvásárhely, Székelyföldi Iparmúzeum; Orbán János: Marosvásárhely közkútjai). A kötet ismertetési szempontjain töprengve ugyancsak választható az egyes erdélyi családok művelődéstörténeti szerepvállalása, patrónusi tevékenysége (Bethlen: Várad; Rákóczi: Gyalu; Károlyi: Nagykároly), a reprezentáció és a hatalom összefüggései: ilyen Emödi Tamásnak, Szász Anikónak és Bara Júli-

ának az előbbi zárójelben említett írásai mellett Radu Lupescu tanulmánya Vajdahunyadról, vagy a városi reprezentáció témakörében Flóra Ágnes elemzése a kolozsvári kora újkori városházáról.

A művészettörténeti tanulmányok egyik legizgalmasabb része az ismeretlen mester azonosítása. A most ismertetett kötet sem nélkülözi az ilyen eredményeket. Sarkadi Nagy Emese a segesvári Johann Reichmut, Mihály Melinda Szécsi Seres János kőfaragó, Barabás Kisanna Bőjthi Antal (Székelyvécke) tevékenységét köti egy-egy műtárgyhoz. Kovács Árpád a kolozsvári Szent Mihály-templom vagy a szatmári székesegyház falképeinek restaurátoráról, Darkó Lászlóról emlékezik meg.

Külön izgalmas krimiként olvasható Kovács Zsolt tanulmánya a gyulafehérvári trinitárius templom egykori berendezéseiről, de hasonló mondható el Kémenes Mónika írásáról is a nagyváradi irgalmas rendi templom oltárképei kapcsán. Erdély művelődése számos olyan fejezetet tudhat magáénak, amely az ott élő népek kultúrájának egymáshoz szerveződését mutatja. Pál Emese tanulmánya az örményeket krisztianizáló Világosító Szent Gergely kultuszának a nem örmény népesség körében való elterjedésével ismertet meg bennünket.

A divattá vált születésnap emlékkötetek tengeréből feltétlenül kiemelkedőnek ítélem tehát Kovács Andrásét. Megjelenésével is tudatosítja annak az életpályának az értékeit, amely nem átlagos kutatási körülmények közt épült fel, teremtett magának iskolát. A kötet megjelenésének évében a Magyar Tudományos Akadémia megérdemelten választotta külső tagjai sorába.

MONOK ISTVÁN

Schwarzfuchs, Lyse: L'hébreu dans le livre à Genève au XVIe siècle. Préface de Max Engamare. Genève, 2011. Droz/Cahiers d'Humanisme et Renaissance 96./ 262 l.

A könyvnyomtatás megjelenésének első évtizedeiben, ahogy Frédéric Barbier nevezi könyvtörténeti monográfiájában, „egy aktív kisebbség” élt az újítás adta lehetőséggel tudásának terjesztésére. Az első héber könyv 1475-ben jelent meg Reggio di Calabriában, majd Rómában és